

ÖRÖK KÖRFORGÁSBAN

AZ ANEKDOTA MŰFAJA A MAGYAR FOLKLÓRBAN

Minden tudományszaknak szüksége van arra, hogy időről időre meghatározza a maga kereteit, fogalomkészletét, áttekintse, hogyan változott kutatásának tárgya, milyen szerepe, jelentősége van a kortársi tudományosságban és a jelen társadalmában.¹ Vonatkozik ez a 19. században létrejött folklorisztika tudományára is. Különös tekintettel azért, mert korunkra alapvetően átalakult a folklór tartalma és megváltozott a folklórt hordozó és használó közeg. A folklorisztika kialakulásának kezdetétől egészen a 20. század utolsó harmadáig a műfajközpontúság volt jellemző a népköltészetet kutató tudományra, és a szóbeliségben élő kultúrát – a folklórt – leginkább az írásbeliségben élő művészettel – az irodalommal – szemben határozták meg. Az újabb tudományos irányzatok kérdésessé tették a kétoldalú szembeállításokat, így a nép- és műköltészet, a népi kultúra és a magas kultúra kettősségét is, ezért szükséges újra meghatározni, milyen ismérvei lehetnek a népköltészetnek. Sem a szerző névtelenségére, sem a változatok meglétére nem hivatkozhatunk, mert mindkettő megtalálható az úgynevezett magas kultúrában, az irodalomban is. Napjaink folklórában a szóbeliség és írásbeliség már nem elválasztható, és főleg nem szembenálló fogalmak. A folklór nem azonos szóbeliséggel, a szájhagyománnyal. Mára nyilvánvalóvá vált, hogy a korábban a népköltészet legfontosabb sajátosságainak tartott jellemzők nem érvényesek. A 21. századi folklór leírására a folklorisztika hagyományos kategóriái, illetve ahogy azokat értelmezték az elmúlt évtizedekben, maradéktalanul már nem használhatóak. Az 1977–1982 között készült nagy néprajzi összefoglalás, a *Magyar Néprajzi Lexikon* szócikkei, többek között a folklórral kapcsolatosak is, az újabb évtizedek kutatási eredményeinek köszönhetően bővítésre, kiegészítésre szorulnak, különösen az elmé-

¹ Vö. jelen kötet bevezető tanulmánya: SZEMERKÉNYI, 2013, 9–36. Az MTA BTK Néprajz-tudományi Intézet Folklór Osztálya Szemerkenyi Agnes vezetésével többek között épp azért indította útjára a *Folklór a magyar művelődéstörténetben* című konferencia-sorozatot, amelynek keretében öt konferenciára (Folklór és irodalom, Folklór és vizuális kultúra, Folklór és történelem, Folklór és zene, Folklór és nyelv) került sor, évről évre más és más társtudomány/művészet képviselőit hívták tudományközi tanácskozássra, hogy az előadók megvitassák a folklórral kapcsolatos kutatásaik érintkezési pontjait és értelmezzék, újra-értelmezzék a népköltészet-kutatás változóban lévő fogalmait. A konferenciák előadásai tanulmányra bővülve, külön kötetekben jelentek meg az elmúlt években. SZEMERKÉNYI, 2005, 2007a, 2007b, 2009, 2010. A tanulmánykötetek értékelő, elemző ismertetését adja VARGHA, 2013, 80–108. A folklór fogalmának meghatározásához a tanulmányok közül leginkább lásd: SZEGEDY-MASZÁK, 2005, 27–39.; MIKOS, 2010, 59–68.

leti szócikkek megfogalmazására nyomta rá bélyegét annak a korszaknak az ideológiája, amelyikben a lexikon született. Eppen ezért elengedhetetlen feladat újraalkotni a folklorisztika alapfogalmaait (például folklór, népköltészet, hagyomány, szájhagyomány, szóbeliség, folklórgyűjtés, archívum, hitelesség), megvizsgálni, hogy a folklorisztika fogalomhasználata és módszertana képesek-e követni, és ha igen, milyen módon a folklór változását. Vizsgálni kell a hagyományosnak mondott népköltészeti műfajok továbbélési képességét és szerepét a tudományszak kialakulása óta eltelt több mint másfél évszázadban, valamint az utóbbi években az elektronikus médiumok térhódítása következtében kialakuló új folklórjelenségeket. Az elmúlt évtized történeti folklorisztikai kutatásainak alapvető kérdései a hitelesség, a textualizáció és a szerzői jog.² Kinek a történetmondását, folklórtudását tükrözik a 19. századtól napjainkig összegyűlt, nem szószerinti lejegyzésben, sokszor csak tartalmi kivonatban, a gyűjtések kontextusa nélkül archívumokba került folklórszövegek, a feltételezett adatközlőét, a gyűjtőét vagy a gyűjtők munkáját kijelölő és irányító értelmiségi, tudós elitét.³ Fontos kérdések: hogy a népköltészet az elmúlt 150 évben miként épül be az oktatásba, milyen módon van jelen az írott és az elektronikus médiában, milyen a viszonya a populáris kultúrával, hogyan jelenik meg napjaink minden hétvégére jutó, számtalan fesztiváljainak programjaiban, hogyan épül be a szellemi kulturális örökségvédelembe, mitől és milyen eszközökkel akarják megmenteni a folklórt. A mai szövegfolklorisztikai kutatások középpontjában leginkább ezek a problémafelvetések állnak.

Az ISFNR (International Society for Folk Narrative Research) 2013-as *Folk Narrative in the Modern World: Unity and Diversity* című vilniusi konferenciáján a világ szövegfolkloristái olyan alapvető kérdéseket jártak körül, hogy mi a folklór, milyen sajátosságai vannak; a folklórműfajok miként hagyományozódnak és változnak napjainkban, melyek a történetmesélés törvényszerűségei, mi a társadalmi szerepe, milyen a beágyazottsága a közösségben, a modern technológiáknak milyen jelentősége van a folklór működtetésében (BÜGIENÉ, 2013; <http://www.isfnr2013.lt/>).

² Lásd például a Benedek Elek emlékülés előadásaiból megjelent kötet több tanulmányát (BENEDEK, 2011), Gulyás Judit és Domokos Mariann több tanulmányát (például GULYÁS, 2011a, 25–46.; DOMOKOS, 2009, 228–263. Legutóbb az MTA BTK Filozófiai Intézet által szervezett *Identitások és váltások. Interdiszciplináris szimpóziumon* (2012. december 6–7.) Gulyás Judit: A szóbeliség értelmezései és a magyar folklorisztika önmeghatározása. Korreferátum: Domokos Mariann: A folklórgyűjtővel és a folklórszövegekkel szembeni elvárások megváltozása a 19. században <http://members.upc.hu/neumer.katalin/identitas/absztrakt.html>

³ Vö. LANDGRAF, 2006, 27–40. Az ISFNR vilniusi konferenciáján több előadás érintette a norvég folklórgyűjtés és archiválás kapcsán ezt a kérdéskört: Selberg, Torunn (Bergen): Genres and Folk Belief; Kverndokk, Kyerre (Oslo): Foundation of the Norwegian Folklore Archives and Scientification of Folklore in Norway; Eriksen, Anne (Oslo): Folklore and the Sources of Authority. (BÜGIENÉ, 2013; <http://www.isfnr2013.lt/>)

A tervezett *Magyar Népköltészeti Lexikon* szerzői a folklór fogalmainak újragondolására vállalkoznak, támaszkodva a szövegfolklorisztika megújítását szolgáló külföldi és hazai eredményekre, a nemzetközi szakirodalom kézikönyveire, enciklopédikus vállalkozásaira. A folklór – bár motívumai, típusai, szüzséi nemzetközileg ismertek és elterjedtek – mégis nyelvhez és kultúrához kötött, számos olyan egyediséggel, sajátossággal bír, ami lehetlenné teszi egy egységes, nemzetközi terminológiai rendszer alkalmazását, ahogy ezt a 20. század második felében az összeurópai műfajrendszerező próbálkozások elakadásai bizonyítják.⁴

A magyar folklór számos új jelenséggel, történettípussal, szokással gazdagodott az elmúlt évtizedekben. A 19. századi paraszti társadalom a 20. század folyamán fokozatosan felbomlott, a folklór elvesztette az addig elsődleges éltető társadalmi bázisát, a folklór mégsem szűnt meg, hanem hordozó közege, jellegzetessége, funkciója átalakult. Az elektronikus médiumok mindennapi használatával sokkal szélesebb társadalmi körben vált napi használatban élő kulturális jelenséggé. A kézikönyv nyomán remélhetőleg kirajzolódik majd, hogy mi a folklór ma a magyar nyelvterületen. A szócikkek egy része a még létező, hagyományos műfaji struktúrában elhelyezhető, de már jórészt történeti anyagként kezelhető népköltészetről adnak áttekintést, másrészt a folklór napjainkban születő és az elektronikus eszközök technikai adottságainak valamint széleskörű elterjedtségének köszönhetően nagyon gyorsan változó jelenségeit mutatják be, amelyek már nem szoríthatók bele abba a műfaji struktúrába, amely jobbra a 19. század végén alakult ki a népköltészet-kutatásban.

A készülő lexikonban az anekdota műfajával kapcsolatos összes szócikket én írom. A szócikkek egy része műfaji (anekdota, adoma), vannak életrajzi jellegű szócikkek, amelyek a műfaj gyűjtőiről és kutatóiról (Andrád Sámuel, Kónyi János, Jókai Mór, Tóth Béla stb.) készülnek, és vannak közöttük, amelyek a műfaj jellegzetes típusairól, alakjairól (Bagi báró, a viccek és anekdoták hőse: a székely góbé stb.) íródnak. A tanulmányomban egyrészt azt vázolom fel, hogy ennek – a tudományszak megszületése óta ismert és elemzett – műfajnak a kutatása, gyűjtése, értelmezése, rendszerezése és fogalomhasználata hogyan alakult a magyar folklorisztikában, és ezek tanulságai, olykor ellentétes, egymással vitázó megállapításai miként összegezhetőek egy-egy szócikk keretei között. Írásom előmunkálatként szolgált az anekdotával kapcsolatos szócikkek hálójának végiggondolásához. Másrészt igyekeztem a folklór fent említett alapfogalmait: folklór, népköltészet, hagyomány, szájhagyomány, szóbeliség, folklórgyűjtés az anekdota témakör kapcsán körbejárni.

Ha áttekintjük és összegezzük a folklorisztika és az irodalomtudomány magyar nyelvű kézikönyveinek, lexikonjainak anekdota meghatározásait,

⁴ A különböző műfajok európai típus- és motívumkincsének összehasonlításához alapul szolgáló, tervezett nemzeti, regionális katalógusok közül a tervezetthez képest jóval kevesebb készült el. A szövegfolklor jelenségeit illetően nem áll jelenleg a kutatás rendelkezésére jellegzetes táji tagolódási kép (Vö. BORSOS, 2011, 203–204.).

rövid úton a tréfás és humoros prózai műfajok fogalomhasználati útvesztőjében találjuk magunkat.⁵ A műfajt olyan fogalmak alkotta struktúrában kell elhelyezni, amelynek része a tréfás mese, tréfás elbeszélés, tréfa, trufa, csíny, vicc. Tudománytörténeti örökségünk, hogy nem egyértelmű és következetes, mit értünk anekdotán és adomán. Egyáltalán szükséges-e a különbségtétel? Szinonimái egymásnak vagy két külön műfajt, alműfajt alkotnak, vagy esetleg egyik a másiknak műfaji al csoportja?

Anekdota és/vagy adoma?

Kezdetben a Justinianus császárról és Theodóra császárnéről írt, udvari pletykákon alapuló titkos történetekre használták a görög eredetű anekdota szót, majd ennek nyomán a tartalma miatt nem kiadásra szánt művekre. A szó, ha némi jelentésárnyalattal is felettebb alkalmas volt a 13. századi Itáliában formálódó, majd hamarosan Európa-szerte népszerű műfaj megnevezésére, amelynek lényeges vonása az érdekesség, az elmondott esemény rövideje és csattanós lezárása. A műfaj gyökereinek, előzményeinek vizsgálata, vándortémáinak eredete nem csak a nemzetközi, hanem a magyar kutatásban is igen nagy múltra tekint vissza.

Az anekdota szó a magyar nyelvben mint műfaji megnevezés a 18. század végén jelent meg, ANDRÁD Sámuel két kötetes gyűjteménye címében viseli: *Elmés és mulatságos rövid anekdoták*. (Bécs 1789–1790). Az adoma szó pedig Erdélyi Jánosnak az idegen hangzású anekdota magyarítására tett javaslatát, az ad szótöbblől a lakoma szó mintájára. „Az anekdota vagyis mint én magyarítom: adoma” írja a *Magyar közmondások könyvében* 1851-ben (ERDÉLYI, 1851, 447.), tehát az adoma az anekdota szinonimájaként született meg.

Jókai Mórnak kiemelkedő szerepe volt a műfaj formálásában, népszerűsítésében, aki lapszerkesztőként önkéntesekből hálózatot épített ki az anekdota gyűjtésére. Jókai használta az adoma szót, de elválasztotta jelentését az anekdotától. A szórakoztató, humoros történetek műfaji megnevezéseként értelmezte az adomát, és egyik al csoportjaként kezelte a történelmi tárgyú, történelmi személyekről szóló, csattanóval záruló anekdotát. Jókai Mór nagyhatású munkásságát követően vált bizonytalanná az anekdota és az adoma értelmezése.

A műfaj első magyar tudományos földolgozója, György Lajos *A magyar anekdota története és egyetemes kapcsolatai* című könyvében (1934), ami a magyar anekdotakutatás alapműve, az anekdota elnevezést használta. Az adoma csak mint műfaj történeti momentum kapott nála helyet. György La-

⁵ HERCZEG – ZACHÁR – VOIGT et al. 1970, I. 314–316.; ALEXA, 1983, 5–85.; HAJDU, 2001, 66–81.; 2007, 418–429.; GYÖRGY, 1935, III. 148–182.; KOVÁCS, 1977a, I. 101–102.; SZEMERKÉNYI, 1977, I. 32.; LENGYEL, 1977, 97–103.; SÁNDOR, 1988, 167–212.; VOIGT, 1979, 301–307., 1998, 318–326.

jos írta a két világháború közötti magyar néprajztudományi összefoglalás, a *Magyarság néprajza* Anekdóta [sic] című fejezetét, amelyben erről a kérdésről így ír:

[...] az idegen hangzású anekdóta és a magyarnak érzett adoma egymás mellett vetekedik ugyanazon fogalom tartalmának nyelvi kifejezésében. Küzdelmük még nem jutott nyugvópontra. [...] Némelyek a kettőt egynek érzik, mások azonban élesen elhatárolják a történeti személyekhez kötött s így hitelességre számot tartó termékeket azoktól a történetektől, amelyekben a személy elvesztette a nevét s pusztá tipussá vedlett át (GYÖRGY, 1934, 150.).

Dömötör Sándor, aki gyűjtötte és elemezte is a műfajt, következetesen az adoma szót használta (DÖMÖTÖR, 1929).

A fogalomhasználati bizonytalanságot a 20. század második felének összefoglalásai, lexikonjai, kézikönyvei sem oldották meg.

A *Világirodalmi Lexikon* anekdóta (HERCZEG – ZACHÁR – VOIGT et al. 1970, 314–316.) és a *Magyar Néprajzi Lexikon* adoma (SZEMERKÉNYI, 1977, 32.) szócikke különbséget tesz az anekdóta és az adoma jelentése között. Ezekben a kézikönyvekben az adoma olyan csattanós történet, amely az anekdotától eltérően nem valóságos személyeket, hanem elvont típusokat (cigány, zsidó, góbé, gróf) szerepeltet, szemben az anekdotával, amely valóságos személyhez kötődik, tehát a hitelesség igényével lép fel. Anekdóta és adoma szétválasztásában ez a leggyakoribb különbségtétel.

Az egyetemi tankönyvként íródott *A magyar folklór* című kézikönyv viszont régebb és újabb kiadásában is következetesen kerüli az adoma szót. Az anekdotát a kispikari prózaműfajok között, a proverbiumok, a találósok, a rigmusok, a jelszavak, a kiáltások, az üdvözlések meghatározását követően tárgyalja Voigt Vilmos, a fejezet szerzője. Ő a tréfás és humoros rövid prózai műfajok csoportján belül két műfajról ír: az anekdotáról és a viccről (VOIGT, 1979, 301–307., 1998, 318–326.).

A felvázolt meghatározásokat tovább bonyolítja a Magyar Néprajz sorozat *Népköltészet* (1988) kötete számára íródott *Anekdóta* fejezet szerzője, Sándor István, aki a csattanó alapján, amely meglátása szerint az anekdóta éltetője, két típust különböztet meg, az egyik a tréfa vagy trufa, amelynek csattanója, lezárása különösen mulatságos, furcsa, szövege nyers és igénytelen, vaskos humorú. Az Erdélyi János alkotta adoma szót ezzel szemben az anekdóta igényesebb szövegű típusaként javasolja használni, az olyan történetekre, amelyekben az alakok jellemzése gondosabb, a csattanó nyelvi-stiláris szempontból megformált, az irodalmi hatás ebben a típusban jobban érvényesül (SÁNDOR, 1988, 167–168.).

Vő Gabriella a *Magyar Népmesekatalógus* sorozat hetedik kötetében, a magyar népmesék tréfakatalógusának bevezetőjében a humoros, tréfás prózaepikus műfajokat a valószerűsödési folyamat skáláján (teljes mérték-

ben a fantázia szülte történetektől a kizárólag tényekre épülő történetekig) elhelyezve tekintette át. Az általa felállított rendszerben a mesei fantáziavilághoz a legközelebb a tréfás mese áll, ezt követi a rátótiáda vagy falucsúfoló, majd következik az anekdota és az adoma, amelyeknek mesélőjét a valósághoz való közelítés, egyre inkább a tényszerű hitelességre törekvés vezeti. Értelmezése szerint a tréfás elbeszéléseket a tréfák, valamint az anekdoták és az adomák alkotják, és e két utóbbiban több a nemzeti és helyi jelleg, mint a tréfában. A nemzetközi témák is gyakrabban jelennek meg bennük magyar környezetben és magyar karakterek képviselésében. Különbséget tett az anekdota és az adoma között, szerinte formai sajátosságaik ugyan azonosak, de tartalmi jegyeikben különbség mutatkozik. A már ismertetett felosztás szerint, az egyikben egy konkrét egyént, személyt, a másikban egy etnikai, társadalmi csoportot testesít meg a tipizált hős. Az anekdota és az adoma közti különbségtételt egy új elemmel egészítette ki. Véleménye szerint mivel az adoma cselekménye sohasem olyan konkrét, mint az anekdotáé, nem igényli olyan mértékben a hitelesség, a valószerűség látszatát (Vöő, 1989, 4–27.).

Ujváry Zoltán is az anekdota és az adoma műfaji megkülönböztetése mellett érvelt, mindkettőt külön műfaji fogalomként értelmezve. Egyrészt hivatkozott a néphumorról kapcsolatos munkákban meglévő különbségtételre, amely szerint az anekdoták hőse általában egy ismert történeti alak, az adoma középpontjában pedig egy-egy típus, zsáner áll. Másrészt úgy vélte, hogy az anekdota esetében nem szükséges, hogy csattanója legyen, viszont az adoma elsődleges funkciója a szórakoztatás, meg kell nevetetnie a hallgatóságot, függetlenül, hogy van-e valóság alapja a történetnek vagy nincs. Ujváry Zoltán számtalan tréfás történetet rögzített, több gyűjteménye is megjelent (UJVÁRY, 1986, 1988, 1998). Ezekben a történeti alakokról (Mátyás királyról, Mária Teréziáról, Ferenc Józsefről) szóló történetekre is használta az adoma és az anekdota műfaji megnevezést is. (UJVÁRY, 1988, 24–28., 1998, 8–9.). A több mint háromszáz szöveget tartalmazó kötetének, az *Adomák Gömörből* bevezetőjében veti fel, hogy az adomát érdemes volna összefoglaló névként használni: „Nyilvánvalóan célszerű lenne a tréfás népi elbeszélő hagyományt egy közös fogalom – az adoma – alá sorolni, s azon belül elvégezni az osztályozást témák, hősök, esetek, cselekmények stb. szerint” (UJVÁRY, 1988, 9.). Gyűjteményének tíz évvel későbbi kiadásában az adomát a népi elbeszélő hagyomány részeként értelmezte. Az anekdota fogalma is használható véleménye szerint a folklórtörténetekre, de hozzá kell tenni, hogy népi anekdota. *Huncut adomák* címen megjelenő kötetéről írja: „népi anekdota gyűjteménynek tekinthető” (UJVÁRY, 1998, 5.).

Vöő Gabriella, a tréfás epikus műfajcsoport egyik legavatottabb magyar kutatója, számos tréfás történet gyűjtője, aki a saját és a mások által gyűjtött szövegeket is nagy számban publikálta. A már említett tréfakatalógus szerkesztésén és bevezetésén túl több munkájában boncolgatta a tréfás népi elbeszélő műfajok terminológiai problémáit. Az 1969-es kiadású *Többet ész-*

szel, mint erővel. *Mesék, tréfák, anekdoták a romániai magyar népköltészetből* című munkájában a nemzetközi példákat követve még három csoportba sorolta a tréfás folklór szövegeket: tulajdonképpeni tréfás mese, tréfás történet, anekdota. 1. A *tulajdonképpeni tréfás mese* cselekménye a mesevilág törvényei szerint alakul, mesemondó és hallgatóság egyaránt mesének tekinti, a hihetőségnek, a valószínűségnek még a látszatát sem akarják kelteni, a tréfás elemek csodás elemekkel keverednek, mesei ábrázolás, mesei igazságszolgáltatás jellemzi. 2. A tréfás mese egy másik alfaját a *tréfás történetek* adják, melyeknek a háttere a való élet, a meséktől valószínűségük különbözteti meg, nem biztos, hogy elhiszik, de a valószínűség látszatát keltik. A tréfás történeteket korábban gyakran sorolták az anekdotákhoz. Szerkezeti szempontból azonban átmenetet képeznek a tréfás mese és az anekdota között. Ez az alműfaj rövidebb, összevontabb a tréfás mesénél és hosszabb, bonyolultabb szerkezetű a rövid, csattanós anekdotánál. A mindennapi valóságból merít, olykor a valószínűség megengedte túlzásokkal. A tréfás történeteken belüli csoportokat itt most nem kívánom részletezni. 3. A harmadik tréfás műfaj az *anekdota*, rövid, jellemző, érdekes történet, amely váratlan fordulattal, csattanóval végződik. Egymozzanatú és leginkább emiatt különbözik a tréfás történetétől, mindegy, hogy szomorú vagy víg. Szerkezeti szempontból három részből áll: alapmozzanat, fordulat, csattanó. Nem használta és nem is javasolta az adoma szót műfaji megkülönböztetésre. Nagylélegzetű összefoglalásában, az 1981-es kiadású *Tréfás népi elbeszélésekben* kibővítette a tréfás történetek műfaji rendszerét és a következő műfaji besorolásokat alakította ki: tréfás mese, rátótiáda, népi anekdota, tréfa (trufa), vicc. Nem kerülte meg az anekdota – adoma kérdését, könyvében utal a magyar szakirodalom fogalomhasználati bizonytalanságára. Elfogadva az adoma olyan értelmezését, hogy az valamilyen társadalmi réteget vagy sajátos moralitást képviselő embertípust mutat be, jellemző mondással vagy cselekedettel, az anekdota egyik alsóportjának sorolta be, amely átmenetet jelent anekdota és népi tréfa között, mely utóbbival a szereplők (cigány, székely, paraszt, katoná, pap) egyezése köti össze. Nagyon érthetőnek és elfogadhatónak gondolom azt az egyszerűsítést, amit Duka János gyűjteményének közreadásakor a tréfás történetek műfaji besorolása kapcsán tett. Az egyes szövegek olyan változatosak, tartalom, forma és funkció tekintetében, hogy nehéz lett volna a korábban felvázolt tréfás történetek műfaji rendszere szerint besorolni a történeteket, így az egyszerűség kedvéért a könyvcím választásában is marad az anekdota elnevezésnél, és a szövegek elrendezésében is: „...műfaji alsóportok formái, szerkezeti és funkcionális jellegzetességei közel állnak az anekdotához, mely a magyar szóhasználat szerint alkalmas a rövid, tréfás elbeszélő műfajok jelölésére...” (Vöő, 1982, 16–17.).

A magyar szakirodalom anekdota értelmezéseinek áttekintése után úgy vélem, hogy nem szerencsés az anekdotát és az adomát megkülönböztetni oly módon, hogy az anekdota a konkrét történelmi személyről szóló, a hitelesség és a valószínűség igényével erősebben élő történet műfaj, alműfaj megne-

vezése a tréfás történetek rendszerében, az adoma pedig az elvont, jellegzetes típusról szóló, a kevésbé tényszerűsége törekvő történeté. A nemzetközi szakirodalom sem tesz különbséget az anekdota műfaján belül a konkrét személyhez és az egy-egy zsánerhez kapcsolódó humoros történetek között (Vö. BREDNICH, 1977; GROTHE, 1984; CUDDON, 1992; GREEN, 1997; HEINRICH, 2005). Az esemény, a történet érdekessége a fontos, függetlenül attól, hogy konkrét, valós személyről vagy típusról mesélték. Ugyanaz a történettípus kapcsolódhat valóságos személyhez és úgynevezett zsánerhez is. Például a következő történet ismert II. József császárhoz, de „a” grófhoz kötve is:

„A császár megkérdezte Bécs külvárosának egyik mészárosát, aki feltűnően hasonlított hozzá:

– Mondja csak, nem szolgált az édesanyja az udvarban?

– Az nem felség – felelte a mészáros – de az apám a felséges asszony parádéskocsisa volt.” (LENGYEL, 1977, 100.)

A folklórgyűjtésekből származó anekdoták sokszor a lokális és család-történelem alakjairól szólnak, az ő tréfás, nevezetes tetteikről, mondásaikról, időben-térben távolodva válik a főhősből „a” székely, „a” paraszt.

Az anekdota műfaji jellemzői

Az anekdotát olyan epikus műfajként értelmezem, amely mind az európai irodalomban, mind a folklórban ismert, egy valós történeti személyről vagy jellegzetes társadalmi típusról, zsánerről szól, zárt szerkezet nélküli, epizódyszerű, csattanóval végződő, rövid és humoros hangvételű. Ezek a tulajdonságok sokkal következetesebben érvényesülnek az élőszóban előadott anekdotában, mint írásban. Az anekdota mesélője azonnal visszajelzést kap a közönség tetszéséről, nem tetszéséről, az elért hatás befolyásolja a további történetmesélést. Az anekdotagyűjteményekben olykor több oldalas, csattanó nélküli humoros történetek is akadnak szép számmal. A tréfás történet szórakoztató, nevetető funkciója közvetlenebbül érvényesül a szóbeliségben, mint írott formában. Ez is érveként szólhat amellet, hogy az anekdota valódi közege az oralitás. Felvethető a kérdés, hogy az anekdota mint sajátos szóbeli megnyilatkozási forma, értelmezhető-e bahtyini beszédműfajként. Bár kétségkívül a 18. század végétől az anekdotagyűjteményeknek, majd a kalendáriumoknak és az élclapoknak köszönhetően az anekdota ugyanannyira jelen van az írásbeliségben is. A gyűjteményekben egymás mellé kerülő történetek keletkezése sokszor nagyon távol esik egymástól térben és időben is. Ezekben a kiadványokban az anekdota kikerül mesélő és fenntartó közösségéből, elszakad mesélője egyéb narratív tudásanyagától, befogadójától, hallgatói elvárásaitól. Érdeemes hangsúlyoznunk, hogy az anekdotagyűjteményekben sokszor teljesen esetlegesen követik egymást az egyes szövegek, más esetben valamilyen szerkesztői elvek alapján, és ennek nyomán a humoros történet szövege egy új makroszöveg részévé válik.

A jolles-i egyszerű formák közül az anekdota többhöz is köthető, nem csak a tréfához, hanem a példaszzerű esethez, az emlékeztető történethez és a mondáshoz ugyancsak.

Az általános rövidülési folyamat mellett elmondható, hogy minden korszakból találunk számos példát – és ez az anekdotaszüzsék mozgékony-ságára vall –, hogy könnyen alakulnak át tréfás mesévé, meseepizóddá, falucsúfolóvá esetleg mondává, ismeretes a szólásokkal, közmondásokkal való kapcsolata, de lehet belőlük vicc. A folklorisztika hazai és nemzetközi történetében gyakran más műfajokhoz hasonlítva igyekeztek meghatározni az anekdota műfaji sajátosságait.

Az anekdota az epikus műfajok hálójában

Lengyel Dénes a folklórgyűjtésből származó anekdota rögzítésének viszonylag kései kezdetével és a lejegyzett szövegek csekély számával magyarázta, hogy nehéz elkülöníteni az anekdotát a többi epikus folklórműfajtól. Ő a történeti mondatól igyekezett műfaji jellegzetességek alapján elválasztani az anekdotát (LENGYEL, 1977, 97.). Szerinte a két rövid, epikus műfaj közös vonása, hogy jeles férfiúkról, királyokról vagy jellegzetes társadalmi típusról szólnak. Előadójuk helyhez, időhöz köti az eseményt, sok bennük a vándormotívum, mindkettő epizódszerű, történeteik ciklust alkothatnak. Nincs zárt szerkezetük. Rokon vonásaik feltűnőek, könnyen bizonyíthatóak, eltérésük meghatározása nehezebb. A monda mesélője a hős nagy erejét, kiemelkedő fizikai képességeit, hőstetteit mondja el, az anekdotáé viszont eszét, furfangját, szellemes visszavágását akarja kiemelni. Lengyel Dénes véleménye az, hogy a történeti monda komoly, az anekdota vidám. A monda mesélője nevelni akarja hallgatóit, az anekdotáé mulattatni, a történeti monda hitelességre és hihetőségre törekszik, az anekdota nem (LENGYEL, 1977, 98–100.). Ha általánosságban igazak is ezek a különbségek, nagyon sok kivételt idézhetnénk. A 19. századi kutatás az anekdota valóságosságát emelte ki, és ennek alapján különítette el a mesétől. Arany László például kimondottan hangsúlyozta reális színezetét. „Természetfeletti dolgok az adomában nem fordulnak elő [...] közel van a hihetőséghez (ARANY, 1867, 80). Tóth Béla szerint az anekdota „nem mindig a jókedv, az elmésség, a csattanós ötlet dolga, [...] hanem emberlélek festése” (TÓTH, 1898, I. 11.). Tolnai Vilmos véleménye, hogy „az adoma veleje az, hogy jellemző legyen, anélkül, hogy okvetlenül csattanóval végződjen, ami közel vinné, sőt talán azonosítaná is az élccel” (TOLNAI, 1919, 104.). Mások éppen a történetet lezáró fordulatban látják az anekdota egyik legfontosabb műfaji jellegzetességét, ami megkülönbözteti például a történeti mondatól, ahol az esemény elmondása a fontos, és ha van lezárása, akkor az általánosítás, míg az anekdotában a befejezés maga a csattanó, amire a történet ki van he-

gyezve. Ahogy egy Zenta környéki adatközlő szellemesen megfogalmazta: „Fő, hogy durranik a vége” (SÁNDOR, 1988, 167.). Előadójának olyan különleges narratív képességekkel kell rendelkeznie, amelyek alkalmassá teszik nemcsak a szöveg elmondására, az információ nyelvi megformálására és továbbítására, hanem az elődök által megformált üzenet továbbítására is. Az anekdotaszüzsét ismerheti a szóbeli vagy írott hagyományból, és abba illeszti a közleményt, vagy a valóság által kínált, az általa vagy a közösség által átélt komikumhelyzetet önti epikus formába. Akkor sikeres az anekdotamesélés, ha a történet a tartalmi, formai sajátosságok mellett jól illeszkedik egy adott kommunikációs helyzetbe, megfelel a hallgatóság elvárásainak is, szórakoztatja, megnevetteti őket.

A poénszerű lezárás viszont a kispikái műfajok egy másikához, a vicc-hez közelíti az anekdotát. A vicc általában szikárabb, tömörebb, még inkább a poénra összpontosít (Vö. VOIGT, 1998, 318–326.).

Úgy gondolom, hogy a tréfás történetekre különösen jellemző, hogy több műfaj határán állnak, és ugyanaz a szüzsé különböző epikus műfajú történetekben fogalmazódhat meg, megjelenhet meseként, trufaként, viccként vagy anekdotaként. Kétségtelen, hogy a folklór és az irodalom kispikái szüzsékincse közös és osztatlan, valamint műfajfüggetlen, „szabadon vitorlázik át a műfajhatárok fölött. Mellesleg a műfajhatárok (például a fablieu, a schwank, a trufa, a facetia, a novellamese között) fölöttébb elmosódtak. Hogy egy szüzsé milyen műfajban jelenik meg, az nem a szüzsétől s nem is a szerzőtől, hanem a kor műfajdivatjától függ.” (S. SÁRDI, 2005, 102.). A 18. század második felében megszűnt a kispikái szüzsék addig túlnyomórészt példázatjellege, helyébe egy átélhetőbb, szórakoztatóbb igényű cselekmény- és személyiségábrázolás került. A történetek elmondásában a 18. századtól napjainkig egy erőteljes rövidülési folyamat érhető tetten, a humoros történeteket a 19. században leginkább anekdotaként, a 20. században viccként, a 21. században szóviccként adták és adják elő (S. SÁRDI, 2005, 107.).

A 18. század végére az első magyar nyelvű anekdotagyűjtemények megjelenésekor már kialakult az anekdota két lényeges vonása: a minél szűkebbre szabott formai keret és a komikus elem csattanós kiemelése.

Az irodalom és a folklór közötti körforgásban

Kónyi János 1782-ben szerkesztette meg az első magyar nyelvű tréfyűjteményt: *A' mindenkor nevető Democritus, avagy okos leleményű furtsa történetek* címmel (Buda, 1784–1785), amely további kiadásokat is megért 1796-ban, 1815-ben, majd 1848-ban az első kötet ponyván is, Bagó Márton kiadásában). Kónyi János munkája és Hermányi Dienes József *Nagyenyedi Demokritusa*, ami a maga korában visszhangtalan maradt, volt az előzménye Andrád Sámuel már említett kiadványának, az *Elmés és mulatságos*

rövid anekdotáknak. András Sámuel anekdotagyűjteménye és Kónyi János *Democritusa* jórészt külföldi forrásokat követnek, azokból merítenek, de részben az egykorú szóbeliségben gyökereznek, bizonyítja ezt jóízű előadói stílusuk. Szirmay Antal latin nyelven örökítette meg a 19. század elején a *Hungaria in Parabolisban* (1807) a magyarok Magyarországnak főúri köreiből szállongó mendemondákat, leginkább Zemplén és Abaúj vármegye nemeseinek közszájon forgó anekdotáit (SZIRMAY, 2008). DUGONICS András (1820) és az ő nyomán BALLAGI Mór (1850) közmondásgyűjteményeikben szállóigék és szólások magyarázataként alkalmaztak nagyszámú, részben a szóbeliségből származó anekdotákat.

E kiadványoknak köszönhetően a műfaj Magyarországon is gyorsan terjedt, tett szert népszerűsége. Az anekdota a 19. század második felében a magyar szépirodalomnak és a populáris irodalomnak is központi fogalma volt. Ez volt az az időszak, amikor formálódni kezdett egy „új olvasóközönység,” amikor a magas műveltség és az írni-olvasni tudás elváltak egymástól. A korszak populáris irodalmának közvetítő csatornái: az élclapok és a kalendáriumok is megteltek anekdotákkal, amelyek „humoristika”, „anekdotás szekrény”, „demokritusi cseppek”, „magyarkák”, „szeszélylabdacskok”, „unalmas órákban időtöltésre” „elegy-belegy” történetek címei alatt közöltek anekdotákat. Külön típusa alakult ki a kalendáriumoknak, amely a naptáron kívül csak anekdotákat közölt. Az 1850-es, 60-as évek fordulóján föllendülő magyar élclapirodalom (*Nagy Tükör; Üstökös, Bolond Miska*), elsősorban és nagy mennyiségben anekdotákat jelentetett meg.

Nem kívánom kutatni az alábbiakban az anekdota népszerűségének okát a századvég Magyarországn sem társadalomlélektani, sem irodalomelméleti aspektusból, de kétségkívül mintha az anekdotikus szemléletmód és nyelvhasználat egy sajátos védekező magatartást reprezentálna a 19. század végének általános értékválságával szemben.

Az anekdota [...] az »univerzális konszenzus« beszédmódja, egy homogénnek tételezett közösség egyetértésének a nyelve, ezért a mérték szerepét tölti be a világgal szemben kialakított magatartás, a minden ellentmondást elfedő, illetve feloldó derű és megbékélő kiábrándultság tekintetében is (DOBOS, 1995, 48.).

Jókai Mór *A magyar néphumorról* szóló akadémiai székfoglalójában (1860) három és félezer, később már 17 000 anekdotából álló gyűjteményt emleget, melyet részben hallomásból jegyzett fel, részben olvasói küldtek be neki. Anyagát bedolgozta műveibe, de önálló kötetben is közzétette, és folyamatosan közölte élclapjaiban. Az 1858–1880 között szerkesztett *Üstökös* című élclapja számára népes olvasótábora rendszeresen küldött be történeteket, velük a szerkesztői *sub rosa* üzeneteken keresztül Jókai állandó kapcsolatban volt, kritikát mondott a beküldött szövegekről, tanácsot adott, fogalomhasználata így szűkebben a beküldőkre és tágabban az olvasókra

is hatott. Mit jelentett Jókai számára az anekdota (saját elnevezésével adoma), melyek voltak számára a műfaj legfontosabb jellegzetességei? Munkái alapján így összegezhető:

– minden, amiben a néphumor megcsillan (Jókai herderi ihletésre, romantikus szemlélettel úgy vélte, hogy ezekben a történetekben a magyar néplélek nyilvánul meg. Elképzelése szerint tehát vannak olyan népek, amelyek szeretik kimondani az igazságot, és ilyen karakterű nép a magyar is, ha ez nem lehetséges, akkor tréfálnak.)

- szájról szájra jár
- szerzőjét nem ismerjük, ha mégis, új és új változatokban terjed
- átfogja az egész társadalmat (a mezei munka pihenőjében mesélgető paraszttól a fehér abrosz mellett kártyázó, kvaterkázó urakig)
- a hagyományban gyökerezik, mégis friss
- nevetet, alapvető funkciója a szórakoztatás
- tovább mesélhető.

A fent összegzett karakterisztikus jegyek alapján feltűnő, hogy Jókai Mór számos olyan tulajdonságot tulajdonított az adomáinak, amelyek hagyományosan a folklór sajátosságai (például alapvetően a szóbeliségben él és hagyományozódik, minden előadás egy újraalkotás, változatokban él). Ismeretes az a vélekedés az irodalomtörténet-írásban⁶ és a folklorisztikában is, hogy nem csak az anekdotikus szemléletmód, de maga az anekdota műfaja is leginkább egy társadalmi réteghez, a magyar dzsentrihez köthető. Dömötör Sándor „uri folklorunk”-nak nevezte az anekdotát (DÖMÖTÖR, 1929, 82.). Kétségtől a legkorábbi anekdotagyűjteményeink leginkább az úri világ szóbeliségében élő történeteket rögzítették. Jókai a korabeli társadalom minden rétegében ismeretesnek gondolta.⁷ Jókai különösen 1849 után, az önkényuralom éveiben ismerte föl a műfaj jelentőségét, hogy ez az egyik legalkalmasabb eszköz a rejtett kritika megfogalmazására, a cenzúra éberségének kijátszására, a nyomasztó politikai légkör elviselésére. Ahogy *A magyar néphumorról* című akadémiai székfoglalójában fogalmazta:

Többnyire fejedelmek, királyok tartották őket maguk körül s ma is irigylendő szabadalommal ruházták fel őket, keserű igazságokat mondani a fejedelmek szemébe, miknek rossz következtetésűl a csörgősipka sokkal jobban védelmezte a kimondó fejét, mint a sisak vagy akár a mitra. [...] És azt igen bölcsen tevék a hajdankor fejedelmei, hogy a gúnyt maguk körül tarták és fizettek neki, hogy ott maradjon,

⁶ Ennek kritikáját adja HAJDU, 2001, 69.

⁷ „A mezei munkás azzal rövidíti munkaidejét, hogy társaival tréfásan kötődik, éles ítélőtehetséggel fogja fel a nálánál nagyobbak gyöngeségeit s ártatlan tréfát adni és felvenni szeret. – A középosztály kedélyes mulatozásainál egyik elmés ötlet a másikat éri; egyik adoma a másikat költi fel; néha reggelig folynak azok egymásból szakadatlan láncolatban; s a zöld asztalok komoly tanácskozmányai szolgáltak a leghumorosabb adomák eredetüül” (JÓKAI, 1860, 76.).

mert amidőn később kizárták az igazmondást a vár kapuján, a bolond a nép között beszélt. A néphumor nyilai mindig az uralkodó visszaélések ellen voltak intézve (JÓKAI, 1860, 63.).

Jókai Mór anekdotái több szempontból is példaértékűek a szövegfolklorisztikai kutatás számára a tudományszak olyan alapkérdéseinek fejtegetésében, mint hogy hol húzódik a választóvonal folklór és irodalom között, hogy a populáris irodalom bizonyos közvetítő csatornái (kalendáriumok, élclapok) miként hatottak a folklórra, hogy a szóbeliség/írásbeliség oppozíciója megragadható-e a folklórgyűjtések szóbeliségből rögzített és az anekdotagyűjtemények történeteinek összehasonlításával. A 19. század közepe Magyarországon a nagy népköltészeti gyűjtések időszaka volt, amikor ezek leginkább gyűjtőhálózatok létrehozásával valósultak meg. A gyűjtés kezdeményezője, irányítója felhívást adott közre levelezés útján vagy egyre inkább a sajtón keresztül. Ez idő tájt a népköltészeti gyűjtés lényege nem egy hallott történet minél pontosabb megörökítése volt, hanem a variánsok alapján egy szerkezetileg teljes, esztétikailag értékes szövegváltozat rögzítése, közreadása. Nem az egyediség, a konkrét jelenség, az egyszeri elhangzás valóságghú dokumentálása, hanem a népi kultúra lényegének, ideáltipikus vonásainak megragadása volt a cél (GULYÁS, 2011b, 13.). Korszakonként változott, hogy a népi kultúra mely elemeit tekintették értékesnek, gyűjtésre érdemesnek. A 19. század második felében a népköltészet műfajai közül leginkább a népdalok, a mesék és a balladák reprezentálták a folklórt.

Jókai ugyancsak sajtófelhívások nyomán szervezte meg az anekdoták gyűjtését az általa szerkesztett lapok számára. Olvasóira, gyűjtőhálózatának tagjaira feltehetőleg erősen hatottak kendőzetlen kritikával megfogalmazott üzenetei a tekintetben, hogy végül a levelezők milyen megfogalmazásban küldték el az általuk ismert, hallott vagy olvasott, fordított humoros történeteket. Az anekdota a korabeli folklórkánonnak nem volt része, esetlegesen rögzítettek és adtak közre népköltészeti kiadványokban anekdotaszüzséket, tréfás történeteket, általában más műfajú szövegek közé illesztve. Jókai sem a népi kultúra sajátosságaként, hanem a társadalom egészét átfogó jelenségként értelmezte az anekdotákat, amelyben a magyar népszellem nyilvánul meg és a nemzeti karakter jut érvényre. „Minden adoma egy kerek történet, mely egyént, osztályt, népfajt, kort és néha egész nemzetet jellemez: annyira, hogy akármit lehet travestálni, csak adomát nem, anélkül, hogy észre lehessen venni, hogy ez más nemzet életéből van átvéve” (JÓKAI, 1860, 63.).

Vöö Gabriella úgy vélte, hogy az anekdota nem kimondottan népi műfaj, nem kötődik szorosabban egyik társadalmi réteg kultúrájához sem (VÖÖ, 1989, 20.). Megállapítását azzal pontosítanám, hogy a társadalom minden rétegében előfordul, tematikája viszont mind társadalmi rétegenként, mind lokális közösségenként változó, jellemző és sajátosságos.

A tréfás történeteket gyűjtő szövegfolkloristák ismert tapasztalatát fogalmazza meg, amikor arról ír, hogy: „Van az anekdotának kimondottan népi

formája is, mellyel gyűjtőútjainkon nem egyszer találkoztunk. Ezek a helyi anekdoták kisebb közösségek érdekes figuráiról szóló 'igaz' történetek, melyek rendszerint népi tréfacsinálók ügyes ötleteit, humoros válaszait foglalják epikus keretbe" (VÖÖ, 1989, 20.). Az általa helyi anekdotának nevezett tréfás történetek többnyire élményszerűek, erősen helyhez kötöttek, benne gyökereznek abban a helyi közösségben, amelynek tagjai mesélik és hallgatják. A mulatságos történet az általuk személyesen ismert személyekkel és az általuk is használt térben játszódik. Keszeg Vilmos a lokális ballada kapcsán állapítja meg, hogy a közösségben őrzött és mesélt történetek információkkal fedik le az életteret (KESZEG, 2004a, 303.). Ahogy a lokális balladában, úgy a lokális történetekben, anekdotákban összegződő, térre, múltra, lakosokra, építményekre vonatkozó tudás, a közös etikai norma-rendszer alakítja és erősíti az összetartozást, a hely egységét. Egy lokális közösség határai addig terjednek, amíg ezek a helyi utalások magyarázat nélkül érthetőek a hallgatóság számára.

Az anekdota gyűjtése

A tréfakatalógus készítői (VÖÖ – VEHMAS, 1989) hívták fel a figyelmet arra, hogy viszonylag kevés a folklórgyűjtésből származó anekdota. Egyéb műfajok rögzítése kapcsán elsősorban mesegyűjtések során jegyezték le anekdota szövegeket, lásd Kálmány Lajos dél-alföldi, Berze Nagy János baranyai, Nagy Olga elsősorban széki vagy Burány Béla vajdasági gyűjtéseit. Nagy Olga elsők között figyelt fel a népmesék 20. századi racionalizálódásának folyamatára. Több írásában foglalkozott a komikum és a reális élmények mesében való egyre hangsúlyosabb jelenlétével. Gyűjtései azt a folyamatot dokumentálják, amelynek során a történetmondásban a meséket kezdték felváltani a tréfás és tragikus élménytörténetek, valamint az igaztörténetek. Három kötetet tett közzé ilyen jellegű gyűjtéseiből: a *Paraszt dekameron* című válogatás széki tréfákból és elbeszélésekből (1977), az *Újabb paraszt dekameron a szerelemlről és a házasságról* szóló történeteket foglalta össze (1983), illetve az *Asszonyok könyve* (1988) című általa népi elbeszéléskötektként megnevezett gyűjtemény.

Kevés az olyan gyűjtés, amely kimondottan a tréfás történetekre, anekdotákra koncentrált volna. Hoppál Mihály egy korondi névnap borozgatás során elhangzott tréfás történeteket rögzítette, és a történetmesélés lehetőleg minél teljesebb tárgyi és nyelvi kontextusát igyekezett rögzíteni (HOPPÁL, 1977, 61–85.). Magyar Zoltán egyik tanulmányában egy kirándulás teljes szöveganyagát közölte (MAGYAR, 2009a, 79–137.). Az út során elsősorban mondák hangzottak el, amelyekkel a helybeliek a messziről érkezett vendégeknek igyekeztek bemutatni a táj természeti képződményeihez és ember alkotta létesítményeihez fűződő történeteket. A teljes szöveganyaghoz képest

jelentős volt az anekdoták és a viccek száma. A szerző *Szilágysági dekameron* című kötetében pedig a szilágysámsoni pincézések során hallott tréfás népi történeteket adta közre (MAGYAR, 2009b). Keszeg Vilmos aranyosszéki folklórgyűjtései kapcsán hangsúlyozta, hogy általában a szöveg önmagában, elhangzásának helyzetéről leválasztva olyan fikció, amellyel aligha lehet mit kezdeni. Minden szöveg kapcsán fontos az elhangzását megelőző, a szöveget működtető, szabályozó tudás, a szöveg használati mintája, szabálya. Fontosak az elhangzás körülményeire és recepciójára vonatkozó tapasztalatok. Az anekdotagyűjteményekbe egymás mellé kerülő szövegek keletkezése sokszor térben és időben is nagyon távol esnek egymástól. A szöveg kikerül mesélő és fenntartó közösségéből, elszakad mesélője egyéb folklórtudás anyagától, hallgatói befogadásától, elvárásaitól (KESZEG, 2004b, 25.).

Sándor István szerint az anekdota szórakoztató funkciójával és rövid terjedelmével függne össze, hogy nincs akkora presztízse, ezért nem kapott komolyabb figyelmet a gyűjtőktől és a kutatóktól (SÁNDOR, 1988, 167.).

Úgy vélem, hogy ez sokkal inkább azokkal a műfaj adta problémákkal van összefüggésben, amelyek közül már említettük, hogy nehéz a rokon műfajoktól való elhatárolása, illetve, hogy irodalom és folklór határán él. Vándorlása a különböző regiszterek között, változatossága és változékonysága az oka, hogy nehezen ragadható meg a kutatás számára. Kezdetektől fogva meg volt az úgymond úri közönség igénye, hogy megismerje a nép körében élő anekdotákat. Kónyi saját katonáinak szánta gyűjteményét, valószínűleg beosztottjai nemcsak közönségét adták, hanem forrását is jelentették. Jókai Mór gyűjtőhálózata épp azt a célt szolgálta, hogy minél szélesebb körből (földrajzi és társadalmi értelemben is) kerüljenek elő történetek. A gyűjtés eljárása nem vethető össze a későbbi, tudományos szándékú néprajzi gyűjtésekkel, a szószerinti, a gyűjtés körülményeit is rögzítő lejegyzéssel. Ez a korszak az, amikor az érdeklődés a népköltészet felé fordult, a folklór szövegek gyűjtésével a nemzeti irodalom számára kívántak forrást feltárni. A gyűjtés úgy történt, hogy néhány emlékeztető mondat rögzítése után a helyszínen készített vázlatos lejegyzés szövegét később a gyűjtő otthon rekonstruálta, megírta. Bár Jókai a néphumor megnyilvánulásaként értelmezte az adoma fogalmát, Mikszáth szkeptikus volt a tekintetben, hogy az anekdotagyűjtemények és az élclapok anekdotáiban a nép humora csillanna meg. „...nem tulajdonítok az adomának oly közvetlenséget, hogy belőle tisztán lehozhasam a népben nyilatkozó humort, mert bizony sok kézen megy az át, míg aztán ügyes toll valamely gyűjteménybe megfésülve, kicsinositva leteremti” (MIKSZÁTH, 1877, 299. sz.).

Az anekdota a folklorizálódás és a folklorizmus állandó körforgásában él, létformája ez a körforgás, nem könnyű megmondani az egyes, konkrét szövegekről, hogy e körforgás éppen melyik pontján vannak. Ha megkíséreljük, hogy különbséget tegyünk a néprajzi gyűjtésekből származó anekdota és az úgymond irodalmi anekdota között, akkor azt látjuk, hogy a néprajzi gyűjtések anekdotáiban a történet egyszerűsödik, a spontaneitás erős. Az

irodalmi anekdota szövege kiérlelt, kimódoltabb, iskolázottságot, tájékozottságot nyelvtudást (német, latin) igényel. A gyűjtések szövegeiben olykor más műfajok motívumai is keverednek. Az irodalom anekdotatípusai sokszínűek, a folklórban bizonyos típusok népszerűsége feltűnő. Nagyon jellemző, hogy milyen típusokat, motívumokat fogad be, azok esetleg más folklórműfajból már ismertek, megvan az előképük.

Az adatközlők gyakran hangsúlyozzák az anekdota vélt vagy valós személyes kötődését, ez vele, a családjával történt vagy esetleg egy híres emberhez kötik.

S mindezek illusztrálására hadd idézzem Jókai Mórnak a *Pesti röpívekben* (1850) helyet kapott az *Egy kis tévedés* című anekdotáját,⁸ amelynek több variánsa ismert folklórgyűjtésekből, két példát idézek:

Az osztrákok Szegvárra érkezve ‘sárkadinét’ kértek. A lakosság köréjük sereglett, de nem értették, mit akarnak. Csak azt hallották: Sarkadiné, sarkadiné. Az egyik kitalálja, hogy biztosan Sarkadinével akarnak beszélni. Szaladnak érte, és hozzák a jó öregasszonyt. Az osztrákok bosszúsok, és azt mondják: Ugorki, ugorki.

Erre megparancsolták az öregasszonynak, hogy ugorjon, mert az osztrákok azt kívánják. Szegény öreg ugrik. A nép nevet, az osztrákok dühösek. Arra megy egy gyermek kezében sárgadinnyével. Meglátják az osztrákok, megörülnek, elveszik a dinnyét, és megköszönik, hogy teljesítették a kérésüket.⁹

A történet egy variánsa a Magyar Néprajzi Társaság 1995-ös mondapályázatára is beérkezett. A székelykakasdi mesélő szerint a félreértés Ferenc József erdélyi útja során esett meg.

Annak idején Ferenc Jóska Vásárhelyen vót, és nem a legjobban beszélte a magyar nyelvet. A főurak ott ellátják minden jóval, s a végén megkérdezi tőle, hogy:

– Mit óhajt még, uram királyom?

Erre Ferenc Jóska:

– Sarkadiné és kakasdibori.

Az eccer az urak gondolkoznak: a „kakasdibori” – hát kakasdi Bori. Az már előttük tiszta vót, s menesztették a küldöttséget. Pesze a küldöttség gyorsan elmondja Sarkadinénak, hogy a király akar vele találkozni, hivatja, mi a csoda... aki készülődik is. Menet közbe megsúgják

⁸ JÓKAI, 1992, 13. ATU 1322 – Words in a Foreign Language Thought to be Insults (Idegen nyelven mondott szavakat sértésnek vélnek); ATU 1699 – Misunderstanding Because of Ignorance of a Foreign Language (Félreértés idegen nyelv nem értése miatt) Vö. KOVÁCS, 1977b, 116.

⁹ Hatvani Szabó Etelka: 1848-as hagyományok (Szegvár). Kézirat, 1947, Néprajzi Múzeum Etnológiai Archívum EA 2055/11.

neki, hogy egy kakasdi Borit is hivat, úgyhogy ő addig vágódjon be. Pesze, mikor megérkezik Sarkadiné, az öreg... király vót, nem nem vót kedve a szerelemre... S akko csak elcsodálkozott, hogy küldték a Sarkadinét neki... Borit pedig nem vitték, mer akkor tárgyalták, hogy az Rózsa Sándorral elment... Bori. Hát neki nem a Sarkadiné kellett, hanem sárgadinnye és kakasdi bor. Rosszul beszélt magyarul. S akkor aztán „sarkadinnye” satöbbi, a végén amíg rájöttek, hogy neki dinnye kell és kakasdi bor, mer valamikor – szintén Orbán Balázs is megemlíti – világhírű bora volt Kakasdnak... Tehát úgy látszik, hogy a király tudott a kakasdi borról, és a sárgadinnyét pedig ott Ernyébe vagy hol termesztik, s ott Keresztúron meg Meggyesfalván termelték a jó sárgadinnyéket, s neki az kellett (LANDGRAF, 1998, 102–103.).

A 19. század második felében vált a folklorisztika önálló tudomány-szakká, és kezdettől fogva úgy tekintett tárgyára, az összefoglaló néven folklórnak nevezett kulturális jelenségre, mint amely az utolsó perceit éli, megmentése ezért halaszthatatlan feladat. A középkorban még természetes és magától értetődő volt egy jelenség múltékonysága, eltűnése, hiszen a lényeg, a közösség szelleme túlélte az egyedi, a konkrét pusztulását. A modern ember számára viszont elfogadhatatlan az elkerülhetetlen múlandóság, a kiutat a mindent felfaló enyészetből a tárgyak, jelenségek, emlékek gyűjtésében találta meg, amit ugyanis nem gyűjtünk, rögzítünk, osztályozunk, rendezünk archívumba, adunk ki gyűjteményben, örökre kárba vész. Azt gondolhatnánk, hogy a népi kultúra jelenségeinek elmúlása iránt érzett aggodalom, a 24. óra utolsó pillanatainak izgalmával fűtött gyűjtési láz csak a 20. században, a hagyományos paraszti életmód fokozatos elmúlásával egyidőben forrósodott föl, de a gondolat egyidős a 19. század végén önálló tudomány-szakká váló folklorisztikával. Sebestyén Gyula több írásában is megfogalmazta, többek között a nemzetközi gyűjtőhálózat, a *Folklore Fellows* magyar tagozatának tevékenységét értékelve *Négy emlékiratában*:

[...] egy nemzetközi tudományos szövetkezés keretében nemzeti irodalmunk több emberöltőre kiterjedő kísérletezései és egyenetlen előmunkálatai után sikerrel megtaláltuk módját a magyar néphagyomány rendszeres felkutatásának, utolsó pillanatban való megmentésének, nemzeti és nemzetközi tudományos értékesítésének (SEBESTYÉN, 1914, 135.).

A korszerű folklorisztikai gyűjtés számos máig érvényes alaptétele a 19–20. század fordulóján fogalmazódott, és vált a néprajzi gyűjtés követelményévé. Szakítva a korábbi évtizedek gyakorlatával, a szöveghűség a szakszerű gyűjtés alapvető kritériuma lett. A szöveghű lejegyzésre való törekvés háttérben kezdetben nem a mai fogalmaink szerinti hitelesség szaktudományos kritériuma állt, miszerint az adatközlő szájából elhangzót a lehető legpontosabban

kell rögzíteni a maga kontextusában, akár bizonytalan eredetű, töredékes, esztétikailag gyenge is az előadás, hanem vélhetően mindenekelőtt azzal függött össze, hogy igyekeztek egy-egy szövegtípus minél több variánsát megtalálni, és egy-egy típus, típuscsalád elterjedtségét feltérképezni, eredetét megtalálni, végső soron a szöveg archetípusát feltárni, amelyből az összes többi változat leszármaztatható. Ez a finn Kaarle Krohn és Antti Aarne által Julius Krohn elgondolásainak továbbfejlesztésével kidolgozott ún. földrajz-történeti módszer, amely a korszak népköltészet kutatására Európa-szerte többek között Magyarországon is nagyon erősen hatott.

A földrajz-történeti módszernek, ennek a népköltészeti alkotásokat keletkezéstörténeti szempontból vizsgáló szövegfilológiai irányzatnak a középpontjában az egyes szövegek és variánsaik elterjedése és a folyamatot kísérő tartalmi és formai változások kimutatása áll. A földrajzi-történeti iskola elméleti alapjainak megteremtése során alakultak ki a folklóralkotások formai-tartalmi egységeinek ma is érvényes kategóriái és hierarchiája (típus, szüzsé, motívum, formula). Ez az irányzat hosszú időre a szöveget helyezte a folklórisztikai kutatás középpontjába.

A szövegfolklór gyűjtés és kutatás új iránya a szövegközpontúság helyett a jelenségeket a maguk teljes társadalmi-kulturális kontextusában kívánja megragadni. A résztvevő megfigyelőként gyűjtő folklorista a nagy területen, viszonylag rövid idő alatt végzett gyűjtési gyakorlattal szakítva, intenzív terepmunkával egy gyűjtőpont (egy település, egy kisebb közösség vagy akár csupán egyetlen család) hosszú időn keresztül megfigyelésével (történetmondásaik, szokásaik, világképük, történelemképük stb. alapos feltérképezésével) végez terepmunkát. A tréfás történetek gyűjtését is ilyen szemlélettel volna szükséges végezni. Ha a folklorista nem csak az archaikumot keresi, azt, amit már csak egy-két jó tudású adatközlő tud, hanem észreveszi, ami közismert és közkedvelt a közösségen belül, akkor nyilvánvalóvá válik, a folklór folyamatos megléte, jelenléte, ugyanakkor állandó változékonysága, nélkülözhetetlensége, „halhatatlansága.”

IRODALOM

ALEXA Károly

1983 Anekdota, magyar anekdota. In: MEZEI József (szerk.): *Tanulmányok a XIX. század magyar irodalmából. A 70 éves Sötér István köszöntése.* 5–85. Budapest, ELTE. (Irodalomtörténeti tanulmányok 2.)

ANDRÁD Sámuel

[1789–1790, Bécs] 1988 *Elmés és mulatságos rövid anekdoták.* Bukarest, Kriterion Könyvkiadó. (Téka)

- ARANY László
[1867] 1901 *Magyar népmeséinkről. Arany László összes művei 2.* Közreadja Gyulai Pál. Budapest, Franklin.
- BALLAGI Mór
1850 *Magyar példabeszédek, közmondások, szójárások gyűjteménye 1–2.* Szarvas. http://books.google.hu/books?id=e6k_AAAAYAAJ&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
- BENEDEK Katalin (szerk.)
2011 *A népköltészet terített asztalánál. A Benedek Elek emlékülés 2009. december 4–5.* Budapest, MTA Néprajzi Kutatóintézete.
- BORSOS Balázs
2011 *A Magyar népi kultúra regionális struktúrája. A Magyar Néprajzi Atlasz számítógépes feldolgozása fényében I–II.* Budapest, MTA Néprajzi Kutatóintézete.
- BÜGIENÉ, Lina
2013 *The 16th Congress of the International Society for Folk Narrative Research. Folk Narrative in the Modern World: Unity and Diversity.* (Abstracts), Vilnius, Vilnius University.
- BREDNICH, Rolf Wilhelm (Hrsg.)
1977 *Enzyklopädie des Märchens, Handwörterbuch zur historischen und vergleichenden Erzählforschung.* I. Begr. Kurt Ranke. Berlin – New York, de Gruyter.
- CUDDON, J. A. (ed.)
1992³ *Penguin Dictionary of Literary Terms and Literary Theory.* London, Penguin Books.
- DOBOS István
1995 *Alaktan és értelmezéstörténet. Novellatípusok a századforduló magyar irodalmában.* Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó. (Csokonai könyvtár)
- DOMOKOS Mariann
2009 Szerzői jogi kérdések 19. századi folklórszövegek kapcsán. In: MEZEY Barna – NAGY Janka Teodóra (szerk.): *Jogi néprajz, jogi kultúrtörténet. Tanulmányok a jogtudományok, a néprajztudományok és a történettudományok köréből.* 228–263. Budapest, Eötvös Kiadó, (ELTE Jogi Kari Tudomány 1.)
- DÖMÖTÖR Sándor
1929 Cigányadomáink. (Anyagösszefoglalás). *Ethnographia*, XL, 82–106.
- DUGONICS András
[1820, Pest] 2009 *Magyar példabeszédek és jeles mondások.* (Hasonmás kiadásban) Szeged, Bába Kiadó.
- ERDÉLYI János
1851 *Magyar közmondások könyve.* A Kisfaludy-Társaság megbízásából

- szerkeszti és kiadja Erdélyi János. Pesten, nyomtatott Kozma Vazulnál.
- GREEN, Thomas A. (ed.)
1997 *Folklore An encyclopedia of beliefs, customs, tales, music and art*. Santa Barbara – Denver – Oxford, ABC-CLIO.
- GROTHER, Heinz
1984² *Anekdote*. (Sammlung Metzler). Stuttgart, Metzler.
- GULYÁS Judit
2011a Hitelesség, hamisítás, textualizáció. A Benedek Elek meséi kapcsán kialakult vita. In: BENEDEK Katalin (szerk.): *A népköltészet terített asztalánál. A Benedek Elek emlékülés 2009. december 4–5.* 25–46. Budapest, MTA Néprajzi Kutatóintézete.
2011b A magyar folklórisztika előzményei (1782–1848). In: PALÁDI-KOVÁCS Attila (főszerk.): *Magyar néprajz I. Táj, nép, történelem*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- GYÖRGY Lajos
1934 *A magyar anekdota története és egyetemes kapcsolatai, Kétszázötven vándoranekdota. Az anekdota forrásai*. Budapest, Studium.
1935 Anekdóta. In: CZAKÓ Elemér (s. a. r.): *A magyarság néprajza III*. 148–182. Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.
- HAJDU Péter
2001 Az anekdota fogalmáról. In: SZEGEDY-MASZÁK Mihály – HAJDU Péter (szerk.): *Romantika: Világkép, művészet, irodalom*. 66–81. Budapest, Osiris Kiadó.
2007 Az anekdota mint a magyar élet tükre. In: SZEGEDY-MASZÁK Mihály – VERES András (szerk.): *A magyar irodalom története 1800-tól 1919-ig*. 418–429. Budapest, Gondolat Könyvkiadó.
- HEINRICH, Hans
2005 *Schwank, Satire, Parabel, Anekdote*. Donauwörth, Auer Verlag.
- HERCZEG Gyula – ZACHÁR Zsófia – VOIGT Vilmos et al.
1970 Anekdóta. In: KIRÁLY István (főszerk.) – SZERDAHELYI István (szerk.): *Világirodalmi Lexikon*. 314–316. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- HERMÁNYI DIENES József
1960 *Nagyenyedi Demokritus*. Sajtó alá rendezte KLANICZAY Tibor. Budapest, Magvető Könyvkiadó.
- HOPPÁL Mihály
1977 Esemény – elbeszélés – közösség. Jegyzetek a verbális szemiotikához. In: ISTVÁNOVITS Márton – KRÍZA Ildikó (szerk.): *A komikum és a humor megjelenésének formái a folklórban*. 61–85. Budapest, MTA Néprajzi Kutató Csoport. (Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához 1.)
- JÓKAI Mór
1856 *A magyar nép adomái*. Pest, Heckenast.

- 1857 *A magyar nép adomái, második, 150 új adomával bővített kiadás.* Pest, Heckenast.
- 1860 A magyar néphumorról. *Vasárnapi Ujság*, 7, 6, 61–63.; 7, 75–78. <http://epa.oszk.hu/00000/00030/00310/pdf/>
- 1872 *A magyar nép élce szép hegedűszóban, harmadik kiadás, címváltozattal.* Pest.
- 1992 *Az önkényuralom adomái (1850–58).* S. a. r. SÁNDOR István. Budapest, Akadémiai – Argumentum. (Jókai Mór összes művei)
- KESZEG Vilmos
- 2004a A lokális ballada: beszédmód és kontextus. In: ANDRÁSFALVY Bertalan – DOMOKOS Mária – NAGY Ilona (szerk.): *Az Idő rostájában. III. Tanulmányok Vargyas Lajos 90. születésnapjára.* 295–324. Budapest, L'Harmattan Kiadó.
- 2004b *Aranyosság népköltészete.* I–II. Marosvásárhely, Mentor Kiadó.
- KÓNYI János
- [1784–1785, Buda] 1981 *A' mindenkor nevető Democritus, avagy okos leleményű furtsa történetek mellyeket a bánatjokat felejteni kívánó jámborok kedvéért szedegetet össze.* Budapest, Magvető Könyvkiadó. (Magyar Hírmondó)
- KOVÁCS Ágnes
- 1977a Anekdota. In: ORTUTAY Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon* I. 101–102. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- 1977b Humor a „nyelvhatáron” (Kétnyelvűség stilisztikai funkcióban: A vegyesnyelvű népköltési alkotások humora. In: ISTVÁNOVITS Márton – KRÍZA Ildikó (szerk.): *A komikum és a humor megjelenésének formái a folklórban.* 111–121. Budapest, MTA Néprajzi Kutató Csoport, (Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához 1.)
- LANDGRAF Ildikó
- 2006 Archívumon innen, katalóguson túl. Többletek és hiányok a mai magyar történeti mondakutatás műfajelméleti és rendszerezési kérdéseiben. In: VARGYAS Gábor (szerk.): *Ethno-lore. XXIII. A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatóintézetének Évkönyve.* 27–40. Budapest, MTA Néprajzi Kutatóintézet.
- LANDGRAF Ildikó (szerk.)
- 1998 „Beszéli a világ, hogy mi magyarok...” *Magyar történeti mondák.* Budapest, Magyar Néprajzi Társaság – Európai Folklór Központ.
- LENGYEL Dénes
- 1977 A történeti monda és az anekdota. In: ISTVÁNOVITS Márton – KRÍZA Ildikó (szerk.): *A komikum és a humor megjelenésének formái a folklórban.* 97–103. Budapest, MTA Néprajzi Kutató Csoport. (Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához 1.)
- MAGYAR Zoltán
- 2009a Szöveghagyomány és gyűjtési szituáció. In: BERTA Péter (szerk.): *Ethno-lore. XXVI. A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Ku-*

- tatóintézetének Évkönyve.* 79–137. Budapest, MTA Néprajzi Kutatóintézet.
- 2009b *Szilágysági dekameron. Szilágysámsoni tréfás népi elbeszélések.* Marosvásárhely, Mentor Kiadó.
- MIKOS Éva
2010 A folklór fogalma(i) avagy a kifejezés nehézsége. In: SZEMERKÉNYI Ágnes (szerk.): *Folklór és nyelv.* 59–68. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- MIKSZÁTH Kálmán
1877 Magyar síriratok humora. *Budapesti Napilap*, 299.
- NAGY Olga
1977 *Paraszt dekameron. Válogatás széki tréfákból és elbeszélésekből.* Budapest, Magvető Könyvkiadó.
1983 *Újabb paraszti dekameron. A szerelemről és a barátságról.* Budapest, Magvető Könyvkiadó.
1988 *Asszonyok könyve. Népi elbeszélések.* Budapest, Magvető Könyvkiadó.
- SÁNDOR István
1988 Anekdota. In: VARGYAS Lajos (főszerk.): *Magyar néprajz V. Magyar népköltészet.* 167–212. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- S. SÁRDY Margit
2005 Középkori témák a folklórban és az irodalomban. In: SZEMERKÉNYI Ágnes (szerk.): *Folklór és irodalom.* 102–115. Budapest, Akadémiai Kiadó,
- SEBESTYÉN Gyula
1914 Négy emlékirat. *Ethnographia*, XXV, 129–150.
- SEGEDY-MASZÁK Mihály
2005 Színhagyomány és irodalom: Kapcsolat vagy ellentét? In: SZEMERKÉNYI Ágnes (szerk.): *Folklór és irodalom.* 27–39. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- SZEMERKÉNYI Ágnes
1977 Adoma. In: ORTUTAY Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon.* I. 32. Budapest, Akadémiai Kiadó.
2013 Miért írunk Magyar Népköltészeti Lexikont? In: BERTA Péter – ISZÁN Ágota Lívía – MAGYAR Zoltán – SZEMERKÉNYI Ágnes (szerk.): *Ethno-lore. A Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézetének Évkönyve XXX.* 9–36. Budapest, MTA BTK Néprajztudományi Intézet.
- SZEMERKÉNYI Ágnes (szerk.)
2005 *Folklór és irodalom.* Budapest, Akadémiai Kiadó.
2007a *Folklór és vizuális kultúra.* Budapest, Akadémiai Kiadó.
2007b *Folklór és történelem.* Budapest, Akadémiai Kiadó.
2009 *Folklór és zene.* Budapest, Akadémiai Kiadó.
2010 *Folklór és nyelv.* Budapest, Akadémiai Kiadó.

- SZIRMAY Antal
2008 *Magyarország szóképekben (Hungaria in parabolis)*. Fordította VIETŐRISZ József, sajtó alá rendezte Csörsz Rumen István. Kolozsvár, Kriterion Könyvkiadó.
- TOLNAI Vilmos
1919 Schwank: trufa. *Ethnographia*, 30, 104–105.
- TÓTH Béla
1898–1903 *A magyar anekdotakincs*. I–VI. Budapest, Singer és Wolfner.
- UJVÁRY Zoltán
1986, 2003² *Menyecske a kemencében. Világjáró palóc adomák és huncutságok*. Budapest, Európa Könyvkiadó.
1990 *Mátyás király Gömörben. Mondák, anekdoták a néphagyományokban*. Debrecen, KLTE Néprajzi Tanszék, (Gömör néprajza XXIII.)
1988 *Adomák Gömörből*. Debrecen, KLTE Néprajzi Tanszék, (Gömör néprajza XIII.)
1998 *Huncut adomák*. Debrecen, Csokonai Kiadó.
2009 *Dugonics András példabeszédei. Mondák, anekdoták, szokások*. Debrecen, Debreceni Egyetem Néprajz Tanszék.
- VARGHA Katalin
2013 *Folklór a magyar művelődéstörténetben. Egy interdiszciplináris konferenciasorozat és a magyar folklorisztika útkeresése a 21. században*. *Ethnographia*, 124, 80–108.
- VOIGT Vilmos
1979 Tréfás és humoros rövid prózai műfajok. In: VOIGT Vilmos (szerk.): *A magyar folklór*. 301–307. Budapest, Tankönyvkiadó.
1998 Tréfás és humoros rövid prózai műfajok. In: VOIGT Vilmos (szerk.): *A magyar folklór*. 318–326. Budapest, Osiris Kiadó.
- VÖÖ Gabriella
1969 *Többet ésszel, mint erővel. Mesék, tréfák, anekdoták a romániai magyar népköltészetből*. Válogatta, a bevezetőt írta és a jegyzeteket összeállította Vöő Gabriella. Bukarest, Irodalmi Könyvkiadó.
1981 *Tréfás népi elbeszélések*. Bukarest, Kriterion Könyvkiadó.
1982 *Kilenc kéve hány kalangya? Anekdoták a székyekről*. Duka János gyűjtéséből válogatta, sajtó alá rendezte Vöő Gabriella. Bukarest, Kriterion Könyvkiadó.
1989 Tréfák a házasságról: furcsa helyzetekről, a ravasz és ostoba házastársakról. Bevezetés a magyar tréfakatalógushoz. In: Vöő Gabriella – VEHMAS Marja: *Magyar Népmesekatalógus 7/A. A magyar népmesék tréfakatalógusa (AaTh 1350–1429)*. Budapest, MTA Néprajzi Kutató Csoport.
- Vöő Gabriella – VEHMAS Marja
1989 *Magyar Népmesekatalógus 7/A. A magyar népmesék tréfakatalógusa (AaTh 1350–1429)*. Budapest, MTA Néprajzi Kutató Csoport.

ILDIKÓ LANDGRAF

IN A STATE OF PERPETUAL CHANGE

THE GENRE OF ANECDOTE IN HUNGARIAN FOLKLORE

The folklorists of the Institute of Ethnology of the Hungarian Academy of Sciences are preparing a new handbook of Hungarian folk poetry and narratives. The authors of this new folklore encyclopaedia aim to reconsider the terminology and methodology of folklore research based on the latest results of Hungarian and international scholarship in this field. They are trying to answer the following types of questions: what exactly is folk narrative today? How do narrative genres survive or adapt? How does modern technology affect the ever-changing nature of folklore? This study gives background information for all anecdote-related entries of the encyclopaedia. The author provides an overview of problems and tendencies of research of Hungarian anecdotes. All details of these topics cannot be included in the relatively short entries of the encyclopaedia. The anecdote is a very special narrative genre that is very popular in folklore and in literature alike (in the latter case popularity was especially notable in the second half of the 19th century). The types and motifs of the genre permanently fluctuate between literature, popular culture and folklore.